

İlim Kadına da Emanettir

Nureddin Yıldız'ın "Hadislerle Diriliş" (152.) dersidir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ. وَصَلَّى اللّٰهُ وَسَلَّمْ عَلٰی سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰی اٰلِهِ وَصَحْبِهِ اَجْمَعِیْنَ.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd, Efendimiz Muhammed aleyhisselama, ailesine, ashabına salat ve selam olsun.

Günümüzde kadınların kültürlü ve eğitimli olmaları konusunda çift başlı bir sorunumuz var. Bu sorunu henüz başkalarını ikna şöyle dursun, kendi cemiyetimizi dahi ikna edebilecek şekilde çözemediğimizi görüyoruz.

Sorunun başlarından ilki, cahil bırakılmış ya da diplomasız kalmış bir kadın dünyasıdır. İkincisi ise kadının eğitimli-diplomalı olmasına yanaştığımızda 'Müslümanlığın temel prensipleri ya da eğitim' olarak ikilem arasında ve ikisinden birini tercih etmek durumunda kalmak söz konusu olabiliyor. Neticede asırların birikimiyle -ya da asırların biriktirdiği zannedilen birikimle- eğitimden, diplomadan, kültürden uzak bırakılmış kızlarımız ile her şeye rağmen diploma sahibi olmak için yollara dökülmüş kızlarımız olarak iki ihtimal doğmaktadır.

Sorunu ne kadar çözebilir, ne kadar çözemeyiz; bu konuda iddialı konuşmak mümkün değildir. Zira son yirmi-otuz yılda Müslümanlar hem ülkemizde hem diğer İslam topraklarında kadının diplomasızlığı meselesini çözmüşlerdir. Hatta o kadar ki medreselerde bile genç kızların başarı oranı ve rağbeti, erkeklerin katbekat üstündedir –ilâhiyat fakülteleri de bu sayı ve kalite üstünlüğüne dâhildir. Dolayısıyla diploma ve bilgi yığıma bakımından sorun çözülmüş, en azından çözüme yakın noktada durmaktadır.

Fakat ilimden beklenenler açısından bakıldığında ve mesele Müslüman kadının 'bu ümmetin kızı' aidiyetine sahip oluşu zaviyesinden değerlendirilince, bir zaman sonra, adeta "keşke okuma-yazma bilmiyor olsalar da evde otursalardı" denebilecek bir sürecin içine girildiği dahi söylenebilmektedir. Kadının mutlaka cahil kalması ve ev işleri dışında bir şeyle meşgul olmaması talebini dillendirebilecek düzeysizlikte bir ümmet değiliz. Dinin temelleri ortadadır, din bunu söyletmez ve tarih de ortadadır, ümmetimizin tarihine bakılınca böyle bir şey söylenemez. **Kadınların cahil bir grup olarak kalmalarının gerekliliği ne kadınlarımızın seçimi olabilir ne de onlara böyle bir dayatma İslam dairesi içinde mümkündür.**

Okuma-yazma bilmeme ve cehaletin farklı tonlarının kadına ait bir sorun oluşu ümmet-i Muhammed'in realitesi değildir. Çok önemli bir sebep olarak; işgal edilmiş topraklarımızdaki İtalyan, İngiliz, Fransız zulümlerinin doğal sonucudur. Ümmetimiz ilmi Allah'a giden yol olarak görmektedir ve bu bakımdan büyük bir ibadet telakki edilmiş, son imkânlarla kadar değerlendirilmiştir. Rabbimiz, Mücadele suresinde, iman eden kadın ve erkek herkese ilim yolunda güzergâh çizmiştir. Bu emir doğrultusunda yüzyıllar boyunca kadınlarımız ilme heves etmiş ve âlim olmuşlardır. "Kadınların namazla ne işi var!" ne kadar denebilirse ilim yolundan kadınların ayağını kesmek de o kadar mümkün olabilir. Böyle bir tavır insanın kendi kafasından din uydurması ve Allah'a başkaldırmak manasına gelir ki müminlik dairesinde imkânsızdır.

"Oku!" emriyle başlamış bir serüvenin içindeki müminler olarak 'kadınların okumaması' şeklinde yorumlanabilecek herhangi bir emrin ne Kur'an'ımızda ne hadis kaynaklarımızda ne de ümmetimizin tarihindeki uygulamalarda izinin bile bulunamayacağını iyi bilmeliyiz. Ümmetin iradesini kaybettiği ve düşman işgalinden nefes alamadığı dönemlerde zaten erkekler de ilim meşgalesinden mahrum kalmışlardır. Erkeklerin bu durumda olduğu bir dünyada da kadınların ilim mahrumiyeti doğaldır.

İmam Zehebî, Hadislerle Diriliş derslerimizde sık sık adı geçtiği üzere, ümmetimizin tarihindeki çok sayıda âlim hakkında bilgileri bir araya getiren ve değerlendirme ehliyeti olan, âlimleri güvenilirlik konusunda sıralayan bir otoritedir. Şöyle diyor: "Erkeklerde ilminin güvenilir olmamasıyla tenkit edilenler var ama bir âlim[e] kadın konuşulup da 'güvenilir değildir' dediğine henüz rastlamadım."

Bu ifade ilim ehliyeti olan yüzlerce kadının adını bilen ve günümüzden yedi yüzyıl önce yaşamış birine aittir. Kadınların başarısız olduğunu söylemek şöyle dursun, erkekler için söylenen başarısızlık kanaatinin onlar hakkında belirtilmediğini ifade ediyor.

Zehebî'den iki asır önce yaşayan İbni Hazm, usul-i fıkıh kaidelerinden söz ederken, bir kadın âlim ile karşılaştığında onun ifadelerini erkek bir âlimin getirdiği kurallar ve izlediği içtihatlar gibi görmek zorunda olduğunu yazmaktadır. Kadın ve erkek ayrımı âlimlikte söz konusu edilmemiştir.

Yemen âlimlerinden ve müçtehid bir zat olan Şevkânî de şöyle söylüyor: "Bu ümmetin içinde tek bir insan, bir müçtehidin görüşünün kadınlığından ötürü ikinci sınıf olduğunu söylememiştir." Bu tespitin günümüzden bin yüz sene önce ortaya konduğuna dikkati çekmeliyiz.

İlim ile âlim ilişkisi Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme dayanmaktadır ve âlim, peygamberin vârisidir. Peygamber aleyhisselam da mirasını yalnızca erkekler bıraktığını buyurmuş değildir, ümmetinden âlim olan herkese bırakmıştır. Kadın da âlim olabildiğine ve hatta bunun geçmişi ashab-ı kiram devrine dahi ulaşabildiğine göre nebevî miras, kadınlara da bırakılmıştır. Bu nedenle hem şeriat ilimlerinde hem tıp ve başka branşlarda kadınlar arasından meşhur isimler günümüze dek gelebilmiştir. Onlar da erkekler gibi sıyrılmış ve adlarını duyuracak izler bırakabilmişlerdir.

İbni Kayyim, ashab-ı kiram arasındaki müçtehid isimleri sayarken 150'ye yakın kişiden bahsediyor. Bunların 10'a yakını kadındır. Biz yalnızca Âişe annemizi duyar ve biliriz meşhur olduğu için ancak başka isimler de vardır.

Bir toplumda kadın âlim sayısı erkek âlimlerle sayıca yarı yarıya olmuyor tabii; fakat hayatın başka her alanında böyledir zaten. Kadın kamyon şoförü veya astronot sayısı da erkeklerle mukayese edildiğinde azdır. Doğası gereği hayatın her alanında yoğun olarak bulunmuyor kadın. Kadının ilim, siyaset, teknoloji, matematik kabiliyeti olması onun sıyrılmasına yardım ediyor ve bu gerçekleşiyor nitekim. İslam toplumunun kadınlara baskıyı doğallaştırdığı ve uyguladığı iddiasını kabul ettiğimizi varsaysak ve sözünü ettiğimiz, kadının bütün mesleklerde erkek kadar yoğun bulunmayışının doğası itibarıyla olduğu gerçeğini bir kenara bıraksak bugün Almanya'nın, uzun yıllardır kadınlara en ileri seviyede 'eşitlik hakları' sağlayan ülke olması ama sözgelimi fizik fakültesindeki profesör sayısının erkeklere yetişememesi dahi gerçeği görmeye yeterli gelir. İstense, zorlansa bile bu oran yüzde elli-yüzde elli olamamaktadır. Allah'ın kadına biçtiği rol farklı olduğundan, kadın istese de bir noktaya kadar sıyrılabilmektedir.

Ümmetimizin geçmişinde var olan 'kadın âlim sayısının azlığı' hakikati bizatihi kadının kendisinden ve yaratılış özelliğinden kaynaklanmaktadır, İslam'dan değil. Zaten Allah Teâlâ ilim yolunu kadına açtıktan sonra erkekler kim oluyorlar da o yolu kapatabileceklerdir.

Ömer bin Hattab radiyallahu anhın bir sözü, özellikle günümüz Müslümanlarının alacağı dersler için önemlidir: "Biz cahiliye devrinde kadınları insandan saymazdık. Sonra vahiy geldi, kadınlara da bize verdiği verdi. Her şeyi vahiy taksim etti."

Bizim şimdi, iki binli yıllarda yaşayan müminler olarak bu tespitin ilk cümlesine (cahiliye devrindeki kadın hakkı manzarasına) dönmemiz tabii ki imkânsızdır. Vahiy gelmiş ve geldiğinden itibaren her şeyi belirleyip noktasını koymuştur.

Müslim'de rivayet edilen bir hadiste Amure adlı kadın sahabinin, Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemeden sonraki günlerde söylediği şu söz dikkat çekicidir: "Kur'an-ı Kerim'deki Kaf suresini ben Resûlullah'ın ağzından ezberledim. Cuma namazına giderdim ve Resûlullah da namazda hep o sureyi okurdu." Hem kadının cuma namazına gittiğine dair hem de Efendimiz aleyhisselamın cuma namazlarında sıklıkla hangi sureyi okuduğuyla ilgili bilgiyi bu kadın sahabe sayesinde elde edebiliyoruz.

*

Kadınlar toplumun yarısını oluşturuyorlar. Toplum sağlığını en öncelikli biçimde önemseyen dinî kaideler açısından düşündüğümüzde, İslamiyet toplumun yarısının cahil kalmasını istiyor nasıl olabilir? Hiç olabilir mi? Hatta kadınların erkeklerden daha çok olacağına dair haberleri de göz önüne alarak toplumun büyük bölümünün cahil kalmasında sakınca görmeyen bir din mi “Oku!” ayetiyle başlayan kitap göndermiştir? İlmi cihad gören, âlimlerin mürekkeplerini şehidlerin kanlarıyla karşılaştıran dinimiz toplumun az bir kısmının bile cehaletine hiç göz yumabilir mi? Akıl bunu kabul etmez. Resûlullah aleyhisselam, “Kadın erkeğin evinin sorumlusudur” buyurduktan sonra onun kalem, kültür ve defterden uzak tutulmasını tasvip edebilir mi? Elbette edemez.

Böyle söyleyen, bunu İslam namına söyleyemez.

İbni Abbas radiyallahu anhümanın sahih hadis-i şerif olan bir hatırası, bizim toplum olarak beceriksizliğimizi ve zamanında Avrupa ordularına karşı tedbir alamayıp kıyam edemediğimiz için zulüm görmüşlüğümüzün tesirlerini İslam’a mal edemeyeceğimizi de göstermektedir. Şöyle anlatıyor: “Bir bayram günü Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem namazı kıldı ve hutbe okudu. Minbere çıktığında arka tarafta kadınların olduğunu fark etti ve konuştuğunu onların duyamadığını anladı. Minberden indi, Bilal’i yanına alarak kadınların yanına gittikten sonra aynı konuşmayı orada onlara tekrar etti.”

Çünkü toplumun kadın kesiminin cahil kalması diye bir şey söz konusu olamaz, Resûlullah aleyhisselama göre. Kadınlara sesinin az ulaştığını anlayınca yanlarına gidiyor ve onlara özel olarak aynı konuşmasını yeniden irat ediyor. Bu üstün alaka da üstün sonuçlar veriyor. İbni Abbas hadisin devamında, kadınların o konuşma üzerine çok duygulandıklarını ve üzerlerinde küpe, yüzük, bilezik ve başka ne kıymetli eşyaları varsa sadaka olarak verdiklerini söylüyor.

*

Fakat yukarıda sözünü ettiğimiz ayrıma bir kere daha izah ederek temas ile buradaki, kadınların ilim yoluna heveslendirilmeleri konusunu netleştirmeliyiz. Bugün bize ‘eğitim’ denen ve diploma peşinde koşturup neticede liberal kapitalizmin çarkları arasına katılmayı teşvik eden şey, ne kadarıyla insanı bilgiyle donatmak ve ne kadarıyla standart kapitalist insan yetiştirmek; bu tartışılmalıdır. **Eğitime karşı çıkmayı İslam ile gerekçelendirebilmek mümkün değildir lâkin ‘eğitim’ uğruna ahlâk, iffet, irade ve diğer insanî vasıfları sıfırlamak da mümkün olamaz. On beş sene eğitim görmüş bir insanın kapital-liberal anlayışa daha uygun biri olarak mı yoksa kendini bilime vermiş biri hâlinde mi o çarktan çıkıyor; bu soru önemlidir.** Bilim, gençlerde üniversitenin ardından bir zevke ve ibadet şevkine mi dönüşmekte yoksa devlet memurluğuna kapak atılacak bir merhalenin şartı mıdır sadece? Tartışılacak ve ilme teşvikin mahiyetini belirleyecek kısım burasıdır.

İmam Müslim’in *Sahîh*’inde 2295. hadis-i şerif, Efendimiz aleyhisselatu vesselamın hanımlarından Ümmü Seleme radiyallahu anha annemizin hoş bir hatırasını naklediyor:

“Havz[-ı kevser] konusunu duymuştum ama bizzat Resûlullah’ın ağzından dinleyip ne olduğunu öğreneyim diye düşünüyordum. Ama bir türlü nasip olmamıştı. Bir gün oturduğum evimde hizmetçim saçımı tarıyordu. Dışarıdan bir ses duydum: ‘Ey insanlar! Resûlullah konuşma yapacak, ilim öğretecek, gelin!’ Hizmetçime hemen bırakmasını, sonra tarayacağını söyledim. Hizmetçim, ‘Anne, bu ey insanlar diyen kişi erkekleri çağırıyor’ dedi. Ona dönüp şöyle dedim: Yavrurum, ‘insanlar’ diyor, ben de insanım, o ilimden benim de nasibim var.”

Bütün ümmet-i Muhammed’in anası Ümmü Seleme, işte böyle anlıyordu. Şimdi hangi cahil ileri çıkıp okumayı erkeklere mahsus bir iş zannedebilir? Biz kitap okuyan, not tutan, evinde *İhyâu Ulûmi’-d-Dîn* okumaları devam eden, tuttuğu notlardan zihnine takılanları karşılaştıran ve bir âlime sorma hevesi edinen müminler olmalıyız. Çocuğunun mamasını hazırlarken bir yandan da kitabının sayfalarını

karıştıran anne, kâğıda basılmış en değerli kitabı karıştırıyor demektir. Elinin hamuruyla kitabını okuyan böyle bir kadının kitabı alınıp müzelere konga sezadır.

'Erkekler konferansa gitsin, ben evimde oturayım' anlayışındaki bir kadın, kendini insandan saymıyor mu demek anlamına gelir? Vakıflar ve dernekler üzerinde baskı bile kurmalıdırlar, "Neden sadece erkeklere konferans ve eğitim düzenliyorsunuz da bize özel seminerler tertip etmiyorsunuz?" diye. Fakat gelinlik giyer gibi kıyafetlerini üzerine geçirip parfümünü de sıktıktan sonra "hoca dinlemeye" giden bir anlayış, neyi öncelediğini de gözden geçirmesi gereken bir zihniyet taşımaktadır, burası konumuzun dışında kalır elbette.

Düsturumuz şudur: Ümmetimiz kesinlikle cahil kadınların ümmeti değildir; ancak diplomaya tapınan ve sırf devlet memuru ya da sonunda bir zenginın sekreteri olabilmek için hayatının on beş senesini eğitim görüntüsü altında feda eden kadınların ümmeti de değildir. Böyle küçük hedefler Müslüman kadının aklından geçmez. O ilim tiryakisidir ve matematikten biyolojiye kadar her ilmi okur, kendini feda etmeden.

*

Şefaathine nail olabilmek niyazıyla bazı kadın müçtehidlerimizden örnekleri de konumuzun süsü olması bakımından zikredelim. Bu âlim kadınlar tıpkı İmam-ı Azam, İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve İmam Ahmed gibi büyük isimlerdir ve içtihat edecek çapta ilimleri vardır.

Bintü'l-Mahâmilî, Kerîme binti Ahmed, Âişe binti Hasen, Fatıma Dekkâk, Bintü'z-Za'bel, Fatıma binti Bağdadiye...

Böyle mübarek ve muhteşem imamlarımızın bulunduğunu 'erkeklığe yakışmaz' diyerek görmezden gelir, öyle devam edersek bunun Müslümanlığa sığacak tarafı olmaz. "Üç kız çocuğu yetiştiren mümine cennet vaadim olsun" buyuran Peygamber aleyhisselamın ne demek istediğini böyle kadınların bulunduğunu görünce anlayabiliriz.

İlk devirden itibaren tıpta uzman Müslüman kadınlar da vardır: Refidetü'l-Eslemiyye sahabiler devrinde doktorluk icra ediyordu. Ümmü Süleym, Ümmü Sinan, Emine binti'l-Kays, Küayb binti Sağle, Şifa binti Abdullah, Ümmü Atıyye gibi isimler hem ashab-ı kiram hem tâbiîn devirlerinde erkeklerin de gidip muayene oldukları hekim kadınlardı.

Ebu Bekir radiyallahu anh döneminde Kur'an'ın toplanıp tek kitap hâline getirilmesi işinde dikkatimizi çekecek bir ayrıntı, kitap hâline getirilen Kur'an'ın (Mushaf) da bir kadına emanet edildiğidir.

El-Mecmû' adlı eserinin önsözünde İmam Nevevî, dinde kimlerin fetva verebileceğiyle alakalı kısımda, "Ümmetimizin kültüründe din öğretimi, âlim olmak, fetva ve içtihat konularında erkek ile kadın farkı yoktur" diyor.

Geçmiş kadınlar konusunda bu kadar berrak ve pürüzsüz olan ümmetimiz, Müslümanlar kadın âlim yetiştirmeyi şimdi beceremedikleri için suçlu oluvermez. Kadın ilâhiyatçı yetiştirmeyi biliyor ancak âlim yetiştirmeyi bilmiyoruz. Bu ayrımda tabii ki itiraz noktamız 'ilâhiyatçı' kimliğine değildir; âlim kimliğinde olan ancak ilâhiyatçı kimliğinde olamayan vasıflar sebebiyle âlim kişiyi arıyoruz. Yoksa ilâhiyatçılar da toplumda bir ihtiyaca karşılık geldiklerinden önemli mevki işgal etmektedirler. Aradığımız, fakültede yüksek noktalara gelene kadar birçok şeyini kaybetmiş kadın tipi değildir.

H. 100'lü yıllarda yaşamış Seyyide Nefise, İmam Şâfiî'nin derslerine katıldığı bir hanımmış. Büyük bir âlim olduğu naklediliyor. Zahirî mezhebinin imamlarından İbni Hazm, "Ben artık adam oldum ve buluş çağına geldim diye bilininceye kadar dil, belagat, fıkıh ve diğer ilimlerin tamamını kadınlardan öğrendim" demektedir. Endülüs'te zengin bir ailenin çocuğu olduğundan ailesi onun iyi âlimlerin elinde yetişmesini istemiş. Buradan da o devirde 'iyi âlim' tanımlamasına kadınların uyduğu sonucu

çıkıyor. Ancak buluş çağına girdikten sonra kadınlardan ders almayı bırakmış. Fakat kendisi, o zamana gelinceye kadar her şeyi anlamış olduğunu yani içtihat edecek seviyeye geldiğini söylüyor.

Abdülkerim es-Sem'anî, hocalarını zikrederken aralarında 69 kadın âlimden icazet aldığını ifade ediyor. Bu kadınlar herhâlde elif cüzü öğretiyor değillerdi! Her birinin kendince uzmanlıkları ve iyi bildikleri ilimler olduğu için icazet verebiliyorlardı.

Suyutî de hocalarını sayarken 50'den fazla kadın müçtehid zikretmektedir.

Hadis hafızı ve büyük âlim İbni Hacer'in hocası da Âişe binti Muhammed'dir. Hocasının o olması şu bakımdan önemlidir ki şeriat ilimlerinde bir âlim dikkate alınacağı zaman ilmi kimden edindiği, kimin icazetlisi olduğu birinci derecede ehemmiyet arz eder.

Ve bu kadınlar dersleri evlerinde veriyorlar. Büyük salonları, müthiş imkânları yok. Ders alacak talebeler geldiklerinde evin önünde oturuyor, cam veya perde arkasından dersleri alıyorlar. Bazı hoca hanımların evlerinde böyle bir imkân da olmadığından büyük camilerin içinde hasırdan perdeler ardında okutuyorlar.

*

Kadınlarımızın ilim donanımlarına dair bütün bu söylediklerimizi dört kayıt altında değerlendirmek ve suistimale açık olmamalarını sağlamak gerekir:

1- İlim ve bilim için kurban edilebilecek bir dinimiz yoktur. İlim kazanacağız, diploma alacağız diye dinimizi yontturmayız. Dinimizin güçlü olduğu ve dindarlığımızın korunabildiği yerde ilimden söz edebiliriz.

2- İlim yolundayken ezdirilebilecek ahlâkımız da yoktur. Ahlâksız âlim aramıyoruz. Fakülteye girdiği günkü edep, hayâ ve dikkat dört yıl sonra da aynı oranda korunuyor olmalıdır. Ahlâk olmadan diploma alınacak bilgi elde edilebilir ama âlim olunamaz.

3- İlim ne erkekliği ne de kadınlığı bitirmemelidir. Kadınlığımız ve erkekliğimiz eridiğinde ilim de elimizdeki işlevini bütününüyle yitirir. Eşlik, annelik ve insaniyet bakımından kadınlığın kaybedildiği şartlarda diploma almak da diploma sayılmaz. İnsanın doğası bozulmamalıdır.

4- İlim yüzeysel hırslarımızı ve aile beklentilerimizi değil, kabiliyetlerimizi karşılamalıdır. Her doğan çocuğun doktor olmasının beklendiği özentisi seviyesinde bir heves gibi değildir ilim arzusu. Ya da atama ihtimali yüksek olduğu için ilâhiyat fakültesini seçiyor olmamalıdır kişi. Kabiliyeti varsa orada bulunmalı, kabiliyetsizlere ilim vererek ilmin değerini düşürmemelidir.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَصَلَّى اللَّهُ وَسَلَّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd, Efendimiz Muhammed aleyhisselama, ailesine, ashabına salat ve selam olsun.